

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

คัมภีร์วิปากเวสสันตรกับการไขข้อข้องใจในธัมมเวสสันตร

*Vipaka Vessantara and its Role in Uprooting Doubts in DhammaVessantara*จตุพร เพชรบุรณ์ (Chatuporn Petchaboon)¹

บทคัดย่อ

คัมภีร์วิปากเวสสันตรเป็นคัมภีร์ที่เล่าถึงบุพกรรมของตัวละครต่างๆ ในเวสสันตรชาดก ได้แก่ พระเวสสันตร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา ชูชก และช้างปิงจยนาเคนทร์ คัมภีร์วิปากเวสสันตรรู้จักแพร่หลายในหมู่ชาวไทย-ลาว หลายกลุ่ม ทั้ง ชาวไทยวนในล้านนา ชาวไทเขินในเชียงตุง ชาวไทลื้อในสิบสองพันนา และชาวลาวในหลวงพระบางบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคัมภีร์วิปากเวสสันตรของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 สำนวน ได้แก่ สำนวนไทยวนสำนวนไทเขินสำนวนไทลื้อ และสำนวนลาว ในด้านเนื้อหาและกลวิธีอธิบายบุพกรรมในเวสสันตรชาดก วิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยรวบรวมคัมภีร์วิปากเวสสันตรทั้ง 4 สำนวน ปริวรรตคัมภีร์ และศึกษาเนื้อหาของคัมภีร์ผลการศึกษาเนื้อหาพบว่า คัมภีร์วิปากเวสสันตรใช้เทศน์ร่วมกับเวสสันตรชาดก เป็นการแก้ไขข้อสงสัย เคลือบแคลงใจในเวสสันตรชาดกโดยเฉพาะการกระทำปิยบุตรทารุณของพระเวสสันตรให้กระจ่าง โดยอาศัยกลวิธีชักนันทานเป็นสำคัญ

คำสำคัญ คัมภีร์วิปากเวสสันตร กลุ่มชาติพันธุ์ไท ไทยวน ไทเขิน ไทลื้อ ลาว

Abstract

VipakaVessantara has been well-known among various ethnic Tai groups: Tai Yuan in Lanna of Thailand, Tai Khuen in Kengtung of Myanmar, Tai Lue in Xishuangbanna of China, and Lao people in LuangPhrabang of Laos. This article aims to study 4 *VipakaVessantara* versions and in order to study main content and techniques. Research methodology are collected and transliterated these scriptures then analyze text. The study found that the scriptures, which are used for chanting in the same context of chanting *VessantaraJataka*, narrates the deeds in previous lives of numerous characters in *VessantaraJataka* such as King Vessantara, Queen Maddi, Prince Jali, Princess Kanha, Jujaka, and Paccayanagendara elephant. The text functions as a significant religious device for extinguishing doubts in *VessantaraJataka* through a meaningful literary technique of tale-telling, especially telling many tales in order to clarify the reason why King Vessantara gave away his beloved son and daughter, Prince Jali and Princess Kanha.

Keywords: *VipakaVessantara*, Ethnic Tai groups, Tai Yuan, Tai Khuen, Tai Lue, Lao

¹อาจารย์ ดร. สาขาสมาชิกรัฐประยูรย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ chatuporn.p@psu.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

บทนำ

การกระทำปิยบุตรทาทานเป็นหนึ่งในมหาปริจาค ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการบรรลุโพธิญาณ มหาปริจาคประกอบด้วย การบริจาคทรัพย์ การบริจาคอวัยวะ การบริจาคชีวิต การบริจาคบุตร และการบริจาคภริยา ในเวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์ได้บริจาคสิ่งที่ให้ได้อย่าง ได้แก่ บริจาคช้างปัจจัยนาคช้างแก้วคู่บารมีแก่พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ บริจาคพระชาติพระกัณหาแก่พราหมณ์ชุก และบริจาคพระนางมัทรีแก่พราหมณ์แปลง

อย่างไรก็ตามการกระทำปิยบุตรทาทานหรือมอบลูกเมียให้เป็นทานของพระเวสสันดรเป็นความคลั่งคลั่งใจของพุทธศาสนิกชนมาช้านาน ดังปรากฏในมิลินทปัญหา นอกจากนี้จันงค์ ทองประเสริฐ (2514:253-272) ชี้แจงประเด็นการทำทานของพระเวสสันดรเนื่องจากมีนักเรียนจำนวนมากมีความคิดเห็นในเรื่องนี้แนวโน้มเอียงไปในทางที่เห็นว่าพระเวสสันดรเป็นผู้เห็นแก่ตัวและทำลายสิทธิมนุษยชน โดยอธิบายว่าต้องมองในแง่ปรัชญาว่าพระเวสสันดรเป็นนักปกครองที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2543, น. 60) มีพระราชวินิจฉัยการทำทานบารมีของพระเวสสันดรว่า

ถ้าพิจารณาในระดับความเข้าใจของคนทั่วไป การให้ทานบางอย่างดูไม่เหมาะสม เช่น การที่พระเจ้าเวสสันดรยกช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่ชาวกลิงครรัฐโดยมิได้คำนึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับชาวเมืองของพระองค์เอง หรือการที่พระเวสสันดรพระราชทานกัณหา ชาติ และพระนางมัทรีแก่ผู้มาขอก็ดูเป็นการเห็นแก่ตัวที่ตัดสินยชีวิตของผู้อื่นให้แก่ผู้รับที่ไม่เหมาะสม เพื่อตนเองจะได้บรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต อย่างไรก็ตามเราสามารถพิจารณาเรื่องนี้ในทัศนคติของบุคคลในสมัยหลังพุทธกาล ซึ่งยึดถืออุดมคติของวิถีชีวิตชั้นสูง การบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธานั้น เป็นภาวะที่มีค่าสูงสุดที่มนุษย์พึงจะได้ ภาวะนี้จักนำประโยชน์อันใหญ่ยิ่งมาสู่สรรพสัตว์ เหมือนกับเช่นการเสียสละราชสมบัติของเจ้าชายสิทธัตถะแล้วเสด็จออกบรรพชาจนได้ตรัสรู้ได้นำประโยชน์ยิ่งใหญ่มาสู่มนุษยโลกนับประสาหมมีได้ ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันและต่อไปในอนาคต ถ้าพระพุทโธองค์ทรงเลือกราชสมบัติ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน พระบิดามารดา พระโอรส และพระมเหสี โลกก็จะไม่ได้รับประโยชน์จากพุทธศาสนา

แม้จะมีผู้ชี้แจงถึงเรื่องการมอบลูกเมียให้เป็นทานของพระเวสสันดรอยู่บ้าง ว่าควรพิจารณาในแง่ปรัชญา หรือมองในทางอุดมคติของพระพุทธศาสนาว่าการบรรลุพระโพธิญาณเป็นสิ่งสำคัญ แต่คนไทยส่วนใหญ่มิอาจยอมรับการให้ทานของพระเวสสันดรได้อย่างสนิทใจ เห็นได้จากการจัดเทศน์มหาชาติทรงเครื่องในภาคกลางของประเทศไทย บางครั้งแม่เพลงสวมบทบาทเป็นพระนางมัทรีลุกขึ้นมาร้องเพลงต่อว่าพระภิกษุผู้เทศน์มหาชาติถึงการบริจาคบริจาคนานของพระเวสสันดร ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นความคับข้องใจของผู้ฟังเทศน์มหาชาติชาวไทย สุกัญญา สุจฉายา (สัมภาษณ์, 30 กันยายน 2554)

อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องการบริจาคลูกเมียให้เป็นทาน ในกลุ่มชาวไทยวน ไทเขิน ไทลื้อ รวมถึงลาว กลับมิได้ติดใจในการทำทานของพระเวสสันดรอย่างชาวไทย เนื่องด้วยประเพณีเทศน์มหาชาติของพวกเขามีได้เทศน์แต่เรื่องเวสสันดรเพียง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

ลำพังหากยังเทศน์คัมภีร์เรื่องอื่นๆ ก่อนเวสสันดรชาดกเป็นจำนวนมาก รวมถึงคัมภีร์ที่ใช้ชื่อว่าธัมมวิบากเวสสันดรซึ่งว่าด้วยบุญกรรมของตัวละครในเวสสันดรชาดก

คัมภีร์วิบากเวสสันดรเป็นคัมภีร์ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวไทยวน ไทจีน ไทลื้อ และลาวคัมภีร์ดังกล่าวใช้เทศน์ร่วมกับเวสสันดรตราสารานวาท้องถิ่นในงานเทศน์มหาชาติ จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นไม่พบว่ามีผู้ใดกล่าวถึงคัมภีร์วิบากเวสสันดรและยกประเด็นการทำทานของพระเวสสันดรมาอภิปราย มีเพียงพระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร (2536) สรุปความวิบากเวสสันดรสำนวนลาวไว้สั้นๆ ไม่ได้วิเคราะห์แต่อย่างใด และอุดม รุ่งเรืองศรี(2545) เล่าถึงนิทานในคัมภีร์วิบากเวสสันดรสำนวนล้านนาเพียง 1 เรื่อง และยังไม่มีการรวบรวมคัมภีร์วิบากเวสสันดรสำนวนต่างๆ ตลอดจนปริวรรต ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคัมภีร์ดังกล่าว

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในบทความนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาคัมภีร์วิบากเวสสันดรของชาวไทยวน ไทจีน ไทลื้อ และลาว อย่างละ 1 สำนวน รวมเป็น 4 สำนวน เพื่อศึกษากลิ่นและเนื้อหาในคัมภีร์วิบากเวสสันดรว่าช่วยคลายปมปัญหาของผู้ฟังธัมมเวสสันดรชาดกได้อย่างไร และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์วิบากเวสสันดรกับเวสสันดรกับเวสสันดรชาดกสำนวนท้องถิ่นของชาวไทย-ไทย 4 กลุ่มข้างต้น

ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าคัมภีร์วิบากเวสสันดรเป็นคัมภีร์สำคัญในหมู่ชาวไทยวน ไทจีน ไทลื้อ และลาว ที่ใช้เทศน์ร่วมกับเวสสันดรชาดก คัมภีร์วิบากเวสสันดรจะให้ความกระจ่างในการกระทำทานของพระเวสสันดร และไขข้อข้องใจต่างๆ ในเวสสันดรชาดก ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจและยอมรับการกระทำของพระเวสสันดร

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมคัมภีร์วิบากเวสสันดรจำนวน 4 สำนวน ได้แก่

1. สำนวนไทยวน² วัดช่วงสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย ใช้ชื่อว่า *ไชวิบากพระยาเวสสันดร* ไบลาน อักษรธรรมล้านนา ปัจจุบันเก็บรักษาไว้สถาบันวิจัยสังคมเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
2. สำนวนไทจีน เชียงตุง สหภาพเมียนมาร์ ใช้ชื่อว่า *วิบากวิสันทาบแก้ว* พับสา อักษรไทจีน จารเสร็จเมื่อ เดือน 4 ออก 14 ค่ำ ปีเป็กสี จุลศักราช 1136 ไม่ระบุชื่อผู้จาร แต่ระบุชื่อผู้ถวายทานคืออุหนานยี่ทาน นางทิพ และลูกหลาน ถวายไว้แก่วัดสวนหลวงช้างแดงเชียงตุง ถวายทาน เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2545
3. สำนวนไทลื้อ วัดบ้านหนาด เมืองลำ เขตปกครองตนเองสิบสองพันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ใช้ชื่อว่า *วิบาก-ไชวิบากเวสสันดร* พับสา อักษรไทลื้อ ผู้จารหรือผู้คัดลอกบอกไว้ตอนท้ายระบุว่าคือพระพันนาง จารเสร็จเมื่อปีเป็กสี จุลศักราช 1350 เดือน 11 แรม 12 ค่ำ

²ผู้วิจัยขอขอบคุณ ศาสตราจารย์สุกัญญา สุฉายาที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงบทความนี้ ขอขอบคุณ พระมหาพรหมเชษฐ มหาวิริโย ที่มอบสำเนาวิบากเวสสันดรสำนวนไทยวน และขอขอบคุณอ. ดร. อนาโณ โรเจอร์ เบิลติเยร์ ที่มอบสำเนาด้านฉบับมหาชาติไทจีนสำนวนครุบาแสงหล้า ธรรมสิริ แก่ผู้วิจัย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

4. สำนวนลาว วัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากวิทยานิพนธ์ของพระมหาภิรมย์ คุ่มเพชรเรื่อง การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขารามหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อัมมวิบากเวสสันดร 3 สำนวนแรกผู้วิจัยปริวรรตจากอักษรธรรมเป็นอักษรไทย ส่วนสำนวนที่ 4 ศึกษาจากเรื่องย่อที่พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เนื่องจากไม่สามารถหาต้นฉบับวิบากเวสสันดรสำนวนลาวได้ เมื่อปริวรรตอัมมวิบากเวสสันดรทุกสำนวนแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ความเหมือนความต่างของแต่ละสำนวน จากนั้นศึกษากลวิธีการอธิบายของนิทานในวิบากเวสสันดร โดยศึกษาประกอบกับเวสสันดรชาดกที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทใช้ในการเทศน์มหาชาติ ได้แก่ 1) สำนวนล้านนา เวสสันดรชาดกฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง 2) สำนวนไทเขิน เวสสันดรชาดกฉบับครุบาแสงหล้า ธมมสิริ 3) สำนวนไทลื้อ เวสสันดรหานหัว และ 4) สำนวนลาว เวสสันดรชาดกสำนวนวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าคัมภีร์วิบากเวสสันดรทั้ง 4 สำนวน ได้แก่ สำนวนไทยวน สำนวนไทเขิน สำนวนไทลื้อ และสำนวนลาว ใช้กลวิธีในการอธิบายข้อข้องใจในเวสสันดรชาดกเหมือนกัน คือ ทำความประเด็นที่สงสัย ยกนิทานเล่าเพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือการกระทำของตัวละคร และให้เหตุผลว่าเนื่องด้วยวิบากกรรมในอดีตชาติส่งผลให้ในชาตินี้ตัวละครต้องเสวยผลกรรมที่ทำไว้แต่ปางชาติก่อน ประเด็นความสงสัยและนิทานที่กล่าวถึงในคัมภีร์วิบากเวสสันดรพบว่าสำนวนไทเขิน สำนวนไทลื้อ และสำนวนลาว มีประเด็นความสงสัยและชักนิทานเรื่องเดียวกันมาเล่า ส่วนสำนวนไทยวนมีการข้อสงสัยเรื่องบุรุษโทษของชุกและชักนิทานมาอธิบายเพิ่มเติม ส่วนที่มาของนิทานสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากนิทานถาด ปัญญาชาดก นิทานพื้นบ้าน ชาดกพื้นบ้าน หรือจากคลังนิทานแหล่งอื่นๆ

อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลผู้วิจัยขอแยกประเด็นอภิปรายออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การเทศน์เวสสันดรชาดกและคัมภีร์อื่นที่เกี่ยวข้อง 2) คัมภีร์วิบากเวสสันดร: การไขข้อข้องใจด้วยการชักนิทานและความสัมพันธ์กับเวสสันดรสำนวนท้องถิ่น

1) การเทศน์เวสสันดรชาดกและคัมภีร์อื่นที่เกี่ยวข้อง

ธรรมเนียมการเทศน์เวสสันดรชาดกของชาวไทย-ไท ทางภาคเหนือมีข้อแตกต่างจากของชาวไทยภาคกลางและภาคใต้หลายประการ ความแตกต่างที่เด่นชัดประการหนึ่งคือ ภาคกลางและภาคใต้เรียกว่าเทศน์มหาชาติเนื่องจากมีการจัดเทศน์เวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์แต่เพียงอย่างเดียว โดยมิได้ถวญคัมภีร์เวสสันดรชาดกร่วมด้วยแต่อย่างใด ต่างจากกลุ่มชาวไทยวน ไทเขิน และไทลื้อ ที่มีธรรมเนียมการถวญคัมภีร์หรืออัมมเวสสันดรชาดกและอัมมอื่นๆ ร่วมไปด้วยและเรียกว่าตั้งธรรมหลวง นอกจากนี้เฉพาะในกลุ่มชาวไทยใหญ่ ไทลื้อ และไทเขิน มีการถวญคัมภีร์มหาชาติที่คู่สามีภรรยาเป็นเจ้าภาพ มีชื่อเรียกเฉพาะว่าทานมหาปาง อีกประการหนึ่งคือ ลำดับการเทศน์มหาชาติต่างกัน ในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยเริ่มจากเทศน์คาถาพันแล้วต่อด้วยเทศน์เวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ ต่างจากกลุ่มไทยวน ไทเขิน และไทลื้อ ที่เทศน์อัมมเรื่องอื่นก่อนมหาชาติเป็นจำนวนมาก ดังนี้

ประเพณีตั้งธรรมหลวงของไทยวน ก่อนเทศน์เวสสันดรชาดกจะต้องเทศน์คัมภีร์อื่นหรืออัมมอื่นอีก 5 คัมภีร์ เริ่มจากเทศน์คาถาพัน ปฐมมัลย์ ทุตติมัลย์ อัมมอานิสสังเวสสันดร และอัมมวิบากเวสสันดร ตามด้วยเวสสันดรชาดก (อุดม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

รุ่งเรืองศรี, 2545: 13) อย่างไรก็ตามจากการสอบถามพระภิกษุทางภาคเหนือพบว่าปัจจุบันไม่ได้เทศน์คัมภีร์วิปากเวสสันดร
ร่วมกับเวสสันดรชาดก (พระจุตพล จิตตสวโร, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2553)

ประเพณีตั้งธรรมหลวงของไทยจีน อัมมหรือคัมภีร์ที่นิยมเทศน์ลำดับแรกคือ อัมมบารมี ต่อด้วยคัมภีร์เรื่องอื่นๆ เช่น
นิพพานสูตร อาเนกสังขารสูตร ไซยสังคะ เป็นต้น ตามด้วยสุขวิมลฉะวาลวง คาถาพัน อาเนกสังขารชาติ มหาชาติ 13 กัณฑ์
และปิดท้ายด้วย กัณณกวัตติ (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, 2539, น.198-200) อย่างไรก็ตามในเวสสันดรของไทยจีนฉบับครูบาแสงหล้าลำดับ
คัมภีร์ที่เทศน์ก่อนเวสสันดรไว้มากถึง 11 คัมภีร์ รวมถึงคัมภีร์วิปากเวสสันดรด้วย เรียงตามลำดับ ได้แก่ บารมี อุณหิส
โลกุฑมณี สุตตันตะ วินัย อภิธัมมา ปฐมมัลล ทุตติมัลล คาถาพัน อาเนกสังขารเวสสันดร วิปากเวสสันดรและเวสสันดรชาดก
(เวสสันดรชาดก, มปป., น.369)

ประเพณีตั้งธรรมของชาวไทยลื้อลำดับการเทศน์จาก บารมีสามสิบห้า พระไตรปิฎก กัณณกวัตติชาดก มัณฑารุชา
ชาดก พระมัลล วิปากเวสสันดร อาเนกสังขารเวสสันดร และอัมมเวสสันดร(พระคำถิน, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

ประเพณีเทศน์มหาชาติของลาวไม่ปรากฏแน่ชัดว่าลำดับการเทศน์อย่างไร แต่จากงานวิจัยของพระมหาภิรมย์
คัมเพชร (2536, น.115-117) กล่าวถึงคัมภีร์วิปากเวสสันดรไว้ด้วย สันนิษฐานว่าพระภิกษุชาวลาวคงเทศน์คัมภีร์นี้เช่นกัน

น่าสังเกตว่าคัมภีร์วิปากเวสสันดรนั้นมีเทศน์ร่วมกับเวสสันดรชาดกเสมอ ด้วยคัมภีร์นี้มุ่งอธิบายมูลเหตุบุญกรรม
ของตัวละคร เป็นการแก้ข้อสงสัย ให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง

2) วิปากเวสสันดร: การไขข้อข้องใจด้วยการซักถามและความสัมพันธ์กับเวสสันดรสำนวนท้องถิ่น

คัมภีร์วิปากเวสสันดรของชนชาติไททั้งสำนวนไทยวน สำนวนไทเขิน และสำนวนไทลื้อ มีวิธีการสร้างความ
น่าเชื่อถือโดยการอ้างว่ามีที่มาจากมาติกาหลวง คำว่ามาติกา หมายถึง บาสีที่เป็นแม่บท (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น.856)
คัมภีร์วิปากเวสสันดรสำนวนไทเขินระบุไว้ชัดเจนว่า คัมภีร์นี้นั้นเป็นพุทธพจน์ ดังข้อความที่พิมพ์ตัวหนาต่อไปนี้

ฟังดูราสบุรีสสะทั้งหลาย จุงจักฟังอัมมเทศนา แห่งพระพุทธเจ้า อันได้กว่ายังวิปาก แห่งภยาเวสสัน
ดรและนางราชันท์ที่ เจ้าชาลีแลนางกัณหาราชธิดา ตามอันออกมาในติกาหลวงพุทธ แห่งพระพุทธเจ้า ผู้มี
ประยาพิ้งรู้ดังนี้เทื่อ

(วิปากเวสสันดรสำนวนไทเขิน)

กลุ่มชาติพันธุ์ไทมีความเชื่อร่วมกันว่าอัมมหรือคัมภีร์ทั้งหลายนั้นนอกจากปากพระพุทธเจ้า คือเป็นพุทธวจนะ
(พระนคร ปญญาวิโร, 2557, น. 68; ขนานแก้ว ชาวไทลื้อ, สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2551; พระสิทธิชัย จิตโสภณ ชาวไทเขิน,
สัมภาษณ์ 29 กันยายน 2555; ปุจารย์ขนานเถร นามพู ชาวไทใหญ่, สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2556)การกล่าวว่าคัมภีร์วิปาก
เวสสันดรนี้เป็นมาติกาหลวงหรือมาติกาหลักของพระพุทธเจ้า นับเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้คัมภีร์เรื่องนี้และสอดคล้อง
กับความเชื่อในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท

วิปากเวสสันดรทั้ง 4 สำนวนมีกลวิธีการเล่าแบบเดียวกัน เริ่มต้นด้วยการเท้าความเนื้อเรื่องในเวสสันดรชาดก
ในประเด็นที่ผู้คนสงสัย ซักถามมาเล่าตอบข้อสงสัยในประเด็นนั้น และเชื่อมโยงว่าด้วยเหตุที่เกิดในอดีตชาติส่งผลให้ตัวละคร
ต้องเผชิญหน้ากับกรรมวิบากในปัจจุบัน อัมมวิปากเวสสันดรสำนวนไทเขิน สำนวนไทลื้อ และสำนวนลาว เท้าความเนื้อเรื่อง
ในเวสสันดรชาดกที่เป็นข้อสงสัยค้างคาใจของผู้คนมากถึง 8 – 9 ประเด็น ได้แก่ 1) เหตุใดช้างปัจจัยนาคนจึงเป็นช้างคู่บารมีของ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

พระเวสสันดร 2) เหตุใดชาวแคว้นสรีจึงขับไล่พระเวสสันดร 3) เหตุใดพระนางมัทรีจึงต้องหาอาหารมาเลี้ยงดูพระเวสสันดร 4) เหตุใดพระเวสสันดรจึงยกสองกุมารให้ชูชกและกล่าวหาว่าพระนางมัทรีมีชู้ 5) เหตุใดสองกุมารจึงถูกชูชกเขยื้อนตี 6) เหตุใดพระเวสสันดรจึงพระราชทานพระนางมัทรีแก่พระอินทร์ 7) เหตุใดพระเวสสันดรจึงตกพระทัยเมื่อได้ยินเสียงก้องทัฬห และ 8) เหตุใดชาวเมืองจึงจัดเตรียมทางเสด็จต้อนรับพระเวสสันดรกลับเมืองเป็นอย่างดี

สำนวนไทเขิน ไทลื้อ และลาว มีลำดับเรื่องตรงกัน มีประเด็นคำถาม 8 ประเด็น ส่วนสำนวนไทยวนเพิ่มประเด็นเรื่องบุรุษโทษของชูชก เข้าไปอีก 1 ประเด็นโดยลำดับต่อจากสาเหตุที่สองกุมารถูกเขยื้อนตี นิทานบุพกรรมตัวละครในเวสสันดรชาดกของทุกสำนวนมีเนื้อหาหลักร่วมกันดังนี้

1. สาเหตุที่ช้างปัจจัยนาเคนทร์เป็นช้างคู่บารมี-เป็นพาหนะของพระเวสสันดร วิบากเวสสันดรทั้ง 4 สำนวนเล่าตรงกันว่า ชายคนหนึ่งยืมเงินแล้วไม่ใช้คืนเจ้าหนี้ให้ครบถ้วน ด้วยวิบากดังกล่าวลูกหนี้เกิดมาเป็นช้างปัจจัยนาเคนทร์ต้องเกิดมาเป็นพาหนะให้พระเวสสันดรผู้เป็นเจ้าหนี้

2. สาเหตุที่ชาวแคว้นสรีมีมติขับไล่พระเวสสันดรไปอยู่ในป่า ธมมวิบากเวสสันดรทั้ง 4 สำนวน ไขข้อข้องใจว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวชมพูปัตติ พระองค์ไปทำสงครามกับเมืองอื่น ลูกเมียของท้าวพระยาทั้งหลายหลบหนีเข้าป่าลึก ครั้นท้าวพระยาอ่อนแอต่อท้าวชมพูปัตติพระองค์โปรดให้ท้าวพระยาเหล่านั้นกลับไปครองเมือง ด้วยวิบากที่ท้าวชมพูปัตติทำให้บรรดาภักษัตริย์ต้องหนีเข้าไปอยู่ในป่าดังกล่าวส่งผลให้พระเวสสันดรถูกขับไปอยู่เขาวงกตอันอันตรายและท้ายที่สุด พระเจ้ากรุงสมุทัยไปรับตัวพระเวสสันดรกลับเมือง

3. สาเหตุที่พระนางมัทรีต้องออกไปหาอาหารมาเลี้ยงดูพระเวสสันดร เนื่องจากชาติหนึ่งพระนางมัทรีเกิดเป็นลูกสาวเศรษฐี อาศัยอยู่ในปราสาท 7 ชั้น ฝ่ายพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤๅษี อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งฤๅษีเหาะมาในเมือง เพียงได้พบหน้านางฤๅษีก็หลงรักนาง ฤๅษีจึงตามนางมาถึงปราสาท หลังจากนั้นฤๅษีก็เสาะหาผลไม้ดอกไม้จากป่าหิมพานต์มอบให้นางและเทศนาสอนนาง ในวิบากเวสสันดรสำนวนไทเขินให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า ด้วยวิบากกรรมดังกล่าวที่ครั้งหนึ่งฤๅษีเคยหาอาหารจากป่าหิมพานต์มาให้ ทำให้ในชาตินี้พระนางมัทรีต้องลำบากเดินทางแสวงหาอาหารในที่ไกลเพื่อนำมาเลี้ยงพระเวสสันดร ทั้งๆ ที่มีอาหารอยู่ใกล้อาศรมก็ตาม

4. สาเหตุที่พระเวสสันดรกล่าวหาว่าพระนางมัทรีมีชู้และยกลูกให้เป็นทาสแก่ชูชก ประเด็นนี้ชักนิตานเล่า 2 เรื่องด้วยกัน คือ เรื่องปลาตูกเผือก และเรื่องแมลงภู่คำ

ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปลาตูกเผือก พระนางมัทรีเสวยพระชาติเป็นเมียปลาตูก ทั้งคู่มีลูก 2 ตัว วันหนึ่งปลาตูกเผือกไปหาอาหาร มีชายจับปลาตูกไป ปลาตูกเผือกตั้งสัตย์อธิษฐาน พระอินทร์แปลงกายลงมาแนะนำให้ชายผู้นั้นปล่อยปลาตูกกลับคืนไป กล่าวถึงนางปลาตูกน้อยใจเนื่องจากพระโพธิสัตว์หายไปนาน นางคิดว่าปลาตูกเผือกมีชู้นางจึงเอาลูกไปซ่อน เมื่อปลาตูกเผือกรอดชีวิตกลับมาได้ก็ถามหาลูก นางปลาตูกกล่าวหาว่าปลาตูกเผือกมัวแต่หลงระเริงอยู่กับชู้ไม่ได้นึกถึงลูกเมีย ด้วยความเป็นห่วงลูกปลาตูกเผือกออกตามหาลูกในที่ต่างๆ จนเหนื่อยอ่อนก็ไม่พบ กลับมาสลับต่อนางนางปลาตูกตกใจเป่าหูให้ปลาตูกเผือกฟัง ครั้นได้สติแล้วนางจึงนำลูกมาพบกับปลาตูกเผือก

อีกชาติหนึ่งก็เล่าเรื่องในทำนองเดียวกันว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นแมลงภู่ทองคำ พระนางมัทรีเสวยพระชาติเป็นแมลงภู่ มีลูก 2 ตัว วันหนึ่งแมลงภู่โพธิสัตว์บินไปหาอาหารตั้งแต่เช้า เห็นดอกบัวบานจึงบินลงไปในดอกบัว เมื่อพระอาทิตย์แผดแสงจ้าดอกบัวก็หุบ ต่อเมื่อเวลาเย็นย่ำพระอาทิตย์ตกดอกบัวจึงคลี่กลีบบานอีกครั้ง แมลงภู่โพธิสัตว์รีบบินกลับไปหานาง นางนำลูกไปซ่อนไว้ที่อื่น และต่อว่าพระโพธิสัตว์ว่าไปหลงคบชู้อยู่ แมลงภู่โพธิสัตว์ได้ฟังก็สลับ นางแมลงภู่ำนน้ำ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

มารดแมลงภูโธริสัตว์เมื่อพระโธริสัตว์ได้สติได้ถามหาลูก นางนำลูกมาแสดงให้พระโธริสัตว์ ด้วยบุพกรรมดังกล่าวที่นางเคยกระทำไว้กับพระโธริสัตว์ ยังผลให้ในพระชาตินี้พระเวสสันดรเป็นฝ่ายกล่าวหาว่าพระนางมัทรีกลับอาศรมค่าเพราะมัวแต่คบขู้สุชาย

5. สาเหตุที่สองกุมารถูกโยยตี มีนิทานเล่าว่าครั้งหนึ่งพระชาติและพระกัณหาเกิดในตระกูลเชื้อใจ เด็กทั้งสองรับจ้างเลี้ยงวัวให้เศรษฐีเป็นเวลา 15 วันยามกลางวันเด็กทั้งสองล่ามวัวและตีวัวตลอดเวลา แต่ยามกลางคืนเมื่อกลับถึงบ้านเด็กทั้งคู่เอาหญ้าและน้ำให้วัวกิน เมื่อครบ 15 วัน เศรษฐีมอบผ้าดอกคำให้คนละ 1 ผืน เป็นค่าจ้าง ขณะเดินทางกลับบ้านเด็กทั้งสองเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งถูกโจรขโมยบริวาร ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ทั้งคู่ถวายผ้าผืนดอกคำแก่พระภิกษุ อาณิสสของการถวายผ้าทำให้เด็กทั้งสองมีรูปงาม ในชาตินี้วัวกลับชาติมาเกิดเป็นชุกชก เด็กทั้งสองก็เกิดเป็นพระชาติและพระกัณหา ด้วยบุพกรรมดังกล่าวในชาติปัจจุบันสองกุมารจึงถูกชุกชกผูกข้อมือชักลากและเขียนตี เป็นเวลา 15 วัน และเมื่อตกกลางคืนมีเทวดาแปลงกายเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีนำข้าวปลาอาหารมาให้รับประทานและนวดฟ้นสองกุมารตลอดการเดินทาง 15 วัน

อนึ่งในเวสสันดรชาดกสำนวนล้านนา สำนวนไทเขิน และสำนวนไทลื้อ เนื้อความกัณท์กุมารมีความเปรียบเทียบชุกชกโยยตีสองกุมารว่าเหมือนชายตีวัว ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อความในวิพากเวสสันดร

6. เหตุที่ชุกชกมีลักษณะบุรุษโทษ นิทานบุพกรรมประเด็นนี้ปรากฏเฉพาะวิพากเวสสันดรสำนวนล้านนาเท่านั้น ซึ่งอธิบายว่า

- (1) เหตุที่ชุกชกตื่นตื่น เนื่องจากชาติหนึ่งเคยสวมรองเท้าเข้าอารามพระปัจเจกพุทธเจ้า
- (2) เหตุที่ชุกชกเลื้อยเข้า เนื่องจากชาติหนึ่งเคยเคยตัดเล็บเท้าภายในอารามพระปัจเจกพุทธเจ้า
- (3) เหตุที่ชุกชกมีริมฝีปากบนยาวปิดลงมาถึงริมฝีปากล่าง ฟัน เขี้ยวยาวเหมือนหมู เนื่องจากชาติหนึ่งเคยแยกเขี้ยวยิงฟันหัวเราะใส่พระปัจเจกพุทธเจ้า
- (4) เหตุที่ชุกชกหลังคด ตาไม่เสมอกัน เนื่องจากชาติหนึ่งชุกชกเคยหลั่งตาเลือนพระปัจเจกพุทธเจ้า
- (5) เหตุที่ชุกชกมีหนวดแดง เนื้อตัวเต็มไปด้วยปานดำปานแดง เนื่องจากชาติหนึ่งชุกชกเคยเอาเลือดและยางไม้ทาผนังกุฏิ และผนังอาราม

(6) เหตุที่ชุกชกมีดวงตาเหมือนตาแมวป่า ดวงตามีขนาดไม่เท่ากัน เดินไม่เสมอกัน เนื่องจากครั้งหนึ่งขณะฟังธรรมพระปัจเจกพุทธเจ้า ชุกชกทำตาเหลือกและนั่งเหยียดขาขึ้นไปทางพระปัจเจกพุทธเจ้า

ชาวไทลื้อเชื่อว่าพื้นที่ภายในวัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในอดีตผู้ที่สวมรองเท้าเข้าภายในบริเวณวัดได้มีเพียงพระภิกษุ สามเณร และเด็กวัดเท่านั้น ส่วนผู้อื่นต้องถอดรองเท้าวางไว้หน้าวัด และจะไม่ทิ้งของสกปรกภายในบริเวณวัด แม้แต่พ่อชาวแม่ชาวที่จำศีลในวันธรรมสวนะก็ไม่ใช้ห้องน้ำวัดเป็นอันตราย ต้องนำกระโถนส่วนไปและนำของที่ขับถ่ายออกมาทิ้งนอกวัด (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2554)

ด้วยบุพกรรมที่ชุกชกกระทำกิริยาไม่เหมาะสมต่อพระปัจเจกพุทธเจ้าและอารามถือว่าเป็นบาปจึงยังผลให้ในชาตินี้ชุกชกมีร่างกายไม่สมส่วนหนึ่ง เนื้อความในมหาชาดกล้านนาฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง มีความเปรียบลักษณะบุรุษโทษของชุกชกสอดคล้องกับเนื้อความในคัมภีร์เวสสันดรวิพาก คือ ตีนคด ริมฝีปากยาว มีเขี้ยวยาว มีหนวดแดง และมีเนื้อตัวเต็มไปด้วยไฟ

7. สาเหตุที่พระเวสสันดรยกพระนางมัทรีให้เป็นทาสแก่พราหมณ์แปลง มีการชักนิทานเล่าประกอบ 2 เรื่องเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันดังนี้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

เรื่องแรกให้ความย้อนไปในสมัยที่ปึงกรพระพุทธเจ้า สุธมมคตาสทนต์ต่างสะพานให้พระพุทธเจ้าและพระสาวกเดินข้ามไป ที่ปึงกรพระพุทธเจ้าทำนายว่า ต่อไปสุธมมคตาสจักได้เป็นพระพุทธเจ้ามีนามว่าโคตม ครั้นนั้นพระนางมัทรีเกิดเป็นสตรีนำดอกบัวบูชาพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้าและตั้งความปรารถนาว่าขอเป็นบาทจาริกาสุธมมคตาสจนกว่าจะเข้าสู่พระนิพพาน

เรื่องที่สอง ครั้นนางเสียชีวิตได้เกิดเป็นนกตัวหนึ่งออกหากินใกล้ฝั่งน้ำ ฝ่ายสุธมมคตาสเกิดเป็นปลา เมื่อปลาและนกเห็นกันก็บังเกิดความรักกันยิ่งนัก เสือโคร่งตัวหนึ่งอยากกินอาหารมาก ทั้งปลาและนกมีศรัทธาเสมอกันชวนกันสละร่างกายเป็นทานแก่เสือโคร่งตัวนั้น ด้วยกุศลกรรมนี้ เมื่อทั้งสองสิ้นชีวิตแล้วอุบัติในสวรรค์ ด้วยเหตุที่ในอดีตชาติทั้งสองมีหัวใจอันเสียสละเสมอกัน ด้วยเหตุนี้พระเวสสันดรจึงมอบพระนางมัทรีเป็นทานแก่พระอินทร์ โดยที่นางเข้าใจ ยอมรับและไม่โกรธเคือง พระเวสสันดร

7. สาเหตุที่พระเวสสันดรสะดุ้งตกใจกลัวเสียงอแงทักพระเจ้ากรุงสุยชัยที่ยกมารับพระองค์ เนื่องจากชาติหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นควาญช้าง วันหนึ่งขณะที่ควาญช้างซึ่งช้างก็พบพระภิกษุรูปหนึ่ง ควาญช้างเอาขอสับช้าง ช้างตกใจกลัวมาร้องเสียงดัง พระภิกษุรูปนั้นสะดุ้งกลัวด้วยความตกใจเข้าใจว่าช้างจะทำร้ายตนจึงวิ่งหนีไป ด้วยวิบากดังกล่าว ทำให้พระเวสสันดรเมื่อได้ยินเสียงงอแงทักของพระเจ้ากรุงสุยชัยจึงวิ่งหนีขึ้นภูเขาด้วยความกลัว

8. สาเหตุที่ชาวเมืองจึงตกแต่งทางต้อนรับพระเวสสันดรเสด็จกลับเมืองอย่างดี ในคัมภีร์วิภากเวสสันดระเล่าว่า ชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์อาศัยอยู่ในเมืองพาราณสี บุตรชายของพราหมณ์เรียนจบไปไตรเพทแล้วออกบวชบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าจนสำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ต่อมาพระปัจเจกพุทธเจ้านิพพาน ผู้คนนำธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้าบรรจุในเจดีย์และกราบไหว้ ฝ่ายพราหมณ์ผู้บิดาด้วยความคิดถึงบุตรจึงเดินทางมาเยี่ยม แต่เมื่อเดินทางมาถึงก็ทราบวาบุตรของตนได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าและเสียชีวิตแล้ว พราหมณ์จึงประทักษิณเจดีย์ 3 รอบ ทำความสะอาดเจดีย์ ไปรยดอกไม้เครื่องหอม นำผ้าสไบมาทำเป็นธง วางไว้ 8 ทิศ ต่อมาพราหมณ์ผู้เป็นบิดากลับชาติมาเกิดเป็นพระเวสสันดร ด้วยบุญที่พราหมณ์เคยทำความสะอาดและประดับเจดีย์ทำให้ท้าวพระยาทั้งหลายตบแต่งประดับประดาเส้นทางจากเขาวงกตจนถึงเมืองพิชัยเขตรเพื่อต้อนรับพระเวสสันดร

ผู้รจนาคัมภีร์วิภากเวสสันดระเรียงลำดับข้อสงสัยตามเหตุการณ์ในท้องเรื่องเวสสันดรชาดกนำเสนอในใจว่าในประเด็นที่ 4 คือ สาเหตุที่พระเวสสันดรกล่าวหาว่าพระนางมัทรีมีชู้และลูกให้เป็นทานแก่ชู้ชกนั้นผู้ประพันธ์ให้น้ำหนักเป็นพิเศษได้ยกอดีตชาติมาเล่าย้ำถึง 2 ชาติ ด้วยกัน เพื่อเน้นย้ำให้เห็นว่าเนื่องจากในชาติปางหลังนาง เคยเอาลูกน้อยไปซ่อนที่อื่น ไม่ตอบคำถามว่าลูกอยู่ที่ใด เคยกล่าวหาว่าพระโพธิสัตว์มีชู้ และปล่อยให้พระโพธิสัตว์ตามหาลูกน้อยจนเหนื่อยอ่อนสลับไป เป็นสิ่งที่พระนางมัทรีเคยกระทำไว้ มาในชาตินี้พระนางจึงต้องรับผลแห่งการกระทำดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

กลุ่มชาติพันธุ์ไทเชื่อว่าธัมมที่พระภิกษุ-สามเณรนำมาเทศนานั้นมาจากพระโอรสผู้พระพุทธเจ้าตั้งมั่นในทัศนะของชาวบ้านนิทานในวิภากเวสสันดระเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริงกับพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระขาลี พระกัณหา ชูชก รวมถึงช้างปัจจัยนาเคนทร์มาก่อน ด้วยเหตุนี้วิธีการ “อ้างอิงนิทานบุพกรรม” ดังปรากฏในคัมภีร์วิภากเวสสันดระที่เชื่อมโยงกับเวสสันดรชาดกได้อย่างแนบสนิท วิธีการเล่าและอ้างอิงนิทานบุพกรรมยังมีโครงสร้างที่เทียบเคียงได้กับชาดก ที่กล่าวถึง ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสมิธาน ทั้งยังสอดคล้องกับหลักคิดเรื่อง “กรรม” ในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นเรื่องที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทเข้าใจและยอมรับได้ว่าเป็นไปตามกฎแห่งกรรม จึงมิได้ติดใจสงสัยในการให้ทานและการกระทำบางอย่างของพระเวสสันดร อันนำไปสู่การยอมรับในตัวพระเวสสันดร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

นอกจากนี้ทานบุพกรรมบางเรื่องแทรกคำสอนอย่างแนบเนียน เช่น ในวิภากของช้างปัจจัยนาเคนทร์ ที่ยืมเงิน เศรษฐีแล้วใช้คืนไม่หมด จึงต้องไปเกิดเป็นสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น ใช้แรงที่บ้านของนายเงิน เป็นอุทาหรณ์ให้คนใน สังคมมีความซื่อสัตย์ ด้วยเกรงกลัวผลกระทบ กล่าวได้ว่า คัมภีร์วิภากเวสสันดรนอกจากช่วยให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ฟัง ธรรมเทศนารับรู้กรรมของตัวละครในเวสสันดรชาดกแล้วนั้น คัมภีร์นี้ยังสอนแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคน ในสังคมว่าต้องซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมยโดยอธิบายด้วยความเชื่อเรื่องกรรมอีกด้วย

จากการศึกษาคัมภีร์เวสสันดรวิภากทั้ง 4 ส่วน พบว่าคัมภีร์วิภากเวสสันดร 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนของไทย จีน ไทลื้อ และลาว มีการเรียงประเด็นและชักนิตานคล้ายคลึงกันมากมีความแตกต่างด้านภาษาเพียงเล็กน้อยจนแทบจะกล่าว ได้ว่าเป็นส่วนเดียวกัน ส่วนคัมภีร์วิภากเวสสันดรของล้านนาเพิ่มประเด็นเรื่องบุพกรรมของชูชกเข้ามา นำไปสู่ข้อ สันนิษฐานของผู้วิจัยที่ว่า คัมภีร์วิภากเวสสันดรนี้คงแต่งขึ้นที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งน่าจะเป็นในล้านนาก่อนจะแพร่กระจายไปยังชาว ไทย-ลาวกลุ่มอื่น เนื่องจากดินแดนล้านนาเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา มีภิกษุที่มีความรู้ภาษาบาลีดีถึงขั้นแต่งคัมภีร์ได้ และในสมัยพระเจ้าติโลกราชมีการส่งคายนาคพระไตรปิฎกครั้งที่ 7 สรัสวดี อ่องสกุล (2551, น. 226) อธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างอาณาจักรล้านนากับรัฐไทยทางตอนบนว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเชียงใหม่ เชียงรุ่ง และหลวงพระบางด้วยการสร้าง ระบบเครือข่ายและการสร้างความผูกพันทางความเชื่อร่วมกัน โดยแผ่ความเจริญทางศาสนาจากเชียงใหม่ไปสู่เชียงตุงและผ่าน ต่อไปถึงเชียงรุ่ง อักษรไทพวนและอักษรไทลื้อจึงคล้ายกับอักษรธรรมล้านนามากและวรรณกรรมจากล้านนาก็แพร่หลายเข้าไปสู่ เชียงตุงและเชียงรุ่งด้วย เช่นเดียวกับอาณาจักรล้านช้างพระโพนสีสาลราชเจ้าแต่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎกและคณะสงฆ์จาก เชียงใหม่ เมื่อพ.ศ. 2066 พญาแก้วส่งคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกอีก 60 คัมภีร์มาหลวงพระบางใน 2 ปี ต่อมา

ด้วยสายใยความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชาวไทยวน ไทยจีน ไทลื้อ และลาว จึงทำให้คนทั้ง 4 กลุ่มรู้จักคัมภีร์เวสสันดรวิภากร่วมกัน ธรรมเนียมการเทศน์คัมภีร์ร่วมกับมหาเวสสันดรชาดก กอปรกับกลวิธีชักนิตานดัง ปรากฏในคัมภีร์วิภากเวสสันดรช่วยไขข้อข้องในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรได้อย่างหมดจดงดงาม จนสิ้นความกังขาใน การบำเพ็ญทานของพระองค์ ทำให้ชาวไทย-ลาวเหล่านี้ยังเกิดความศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยมต่อการกระทำปิยบุตรทารบารมีของ พระเวสสันดร

น่าสังเกตว่าดินแดนล้านนาพบมหาชาติหลายสำนวนมาก ประคอง นิมมานเหมินท์ (2526, น. 9) พบว่าใน ล้านนามีเวสสันดรชาดกกว่า 122 สำนวน วุฒ มิตรพระพันธ์ (2553, น.14) พบว่าเวสสันดรชาดกสำนวนไทลื้อมี 4 สำนวน ส่วนเวสสันดรชาดกสำนวนไทยจีนและสำนวนลาวยังไม่ทราบรายละเอียดที่แน่ชัด

ความนิยมในการฟังและถวายธัมมมหาชาติในดินแดนแถบนี้เห็นได้ชัดเจนจากกลุ่มชาวไทยวนนอกจากจะจัด งานตั้งธรรมหลวงช่วงลอยกระทงเป็นประจำแล้ว ชาวไทยวนยังเลือกมหาชาติบางกัณฑ์มาเทศน์ในงานศพ และเทศน์ในโอกาส ที่มีงานต่างๆ เช่น งานศพ งานฉลองต่างๆ ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกว่า ปอยหลวง งานผูกพัทธสีมา งานบวชนาค เป็นต้น (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2526, น. 4) ชาวไทยวนมีการประยุกต์จัดพิธีสืบชะตาต่ออายุในงานตั้งธรรมหลวง โดยการสงเคราะห์ เวสสันดรชาดกให้สัมพันธ์กับปีนักษัตร (สมหมาย เปรมจิตต์, 2544, น. 56) ในอดีตวันพระและช่วงเข้าพรรษาอุบาสกอุบาสิกา จะเข้าวัดฟังเทศน์ อุบาสกอุบาสิกาที่รักษาศีลนอนค้างคืนที่วัดจะนำชาดกมาอ่านสู่กันฟัง ที่นิยมมากคือเวสสันดรชาดก (พระ มหาสมชาติ นนทรมณีโก, 2549, น.22) เวสสันดรชาดกนั้นเป็นเรื่องที่อยู่ในรากฐานความคิดความเชื่อของคนไทในแถบนี้มาก ในล้านนามีถ้อยคำเปรียบเทียบกับว่า “ใจดีเหมือนพระยาเวสสันดร” ใช้กล่าวถึงคนใจดีหรือใจกว้างมากๆ “ปทุมหลามเหมือน พรหมณ์เฒ่า” ใช้กล่าวถึงคนที่ตะกละตะกลามกินจนพุงย่น บ้างก็เชื่อว่า “ซีกละเหมือนปูพรหมณ์” หรือ “ซีกโลกเหมือนปู

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

พราหมณ์” (ประคอง นิมนานเหมินทร์, 2526, น. 5) มีการอ้างอิงตัวละครเวสสันดรชาดกในตำราโหราศาสตร์ของไทยและล้านนา (วกุล มิตรพระพันธ์, 2554, น.15) นอกจากนี้ที่วัดพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยพบว่ามีการเชื่อมโยงคติทางเวสสันดรชาดกในแต่ละพื้นที่โดยหยิบยกเหตุการณ์หลักของแต่ละพื้นที่เล่าสรุปอย่างคร่าวๆ แล้วต่อท้ายด้วยคำทำนายที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์หรือโชคชะตาของตัวละครอีกด้วย

สรุปผลการวิจัย

กลวิธีชักนิตานเพื่ออธิบายบุญกรรมของตัวละครในเวสสันดรชาดกในคัมภีร์ *วิบากเวสสันดร* มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อไขข้อข้องใจในเวสสันดรชาดก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้เข้าใจการบำเพ็ญบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ผู้คนเข้าใจได้ยาก ให้เข้าใจได้ง่ายด้วยการอธิบายด้วยเรื่องกรรม และกฎแห่งกรรม จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในสิบสองปันนาและ กลุ่มชาวไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ และไทยวน ในพื้นที่ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าชาวบ้านทั้งชายและหญิงรับรู้เนื้อเรื่อง *วิบากเวสสันดร* ร่วมกัน เมื่อถามว่าทำไมพระเวสสันดรถึงยกลูกให้เป็นทาส ชาวบ้านตอบด้วยชุดเรื่องเล่าดังกล่าว นับได้ว่ากลวิธีชักนิตานอธิบายเหตุอันเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง กลวิธีดังกล่าวช่วยคลายสงสัยช่วยให้ชาวไทผู้ฟังเทศน์มหาชาติมาตั้งแต่ต้น ให้เข้าใจ ยอมรับพฤติกรรมของพระเวสสันดร ตัวละครอื่นๆ อย่างหมดใจ อันจะนำไปสู่การยอมรับแนวคิดการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของเวสสันดรชาดก

นอกจากนี้ยังมี *วิบากเวสสันดร* ยังสะท้อนระบบคิดความเป็นเหตุเป็นผล และสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “กรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าผู้ประพันธ์คัมภีร์ *วิบากเวสสันดร* น่าจะเป็นพระภิกษุในท้องถิ่นสร้างสรรค์คัมภีร์นี้ขึ้นเป็นภาษาไทยถิ่นใช้สำหรับเทศน์เนื่องจากอ้างอิงถึงเรื่องสุเมธดาบส เนื้อความในคัมภีร์ *วิบากเวสสันดร* บางตอนสอดคล้องกับการบรรยายเนื้อความในมหาชาติสำนวนท้องถิ่นหลายสำนวน นอกจากนี้ผู้รจนาคัมภีร์ *วิบากเวสสันดร* ยังเรียบเรียงข้อสงสัยในเวสสันดรชาดกตามลำดับกัณฑ์อย่างถูกต้อง อธิบายความบุญกรรมในอดีตชาติของตัวละครอย่างสมเหตุสมผล

ข้อเสนอแนะ

1. ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่างๆ ควรศึกษาทั้งตัวประเพณีเทศน์มหาชาติและคัมภีร์ของแต่ละกลุ่มใช้เทศน์ เพื่อขยายพรมแดนความรู้ในเรื่องดังกล่าว
2. ควรปริวรรตคัมภีร์อันเนื่องด้วยการเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่างๆ และจัดพิมพ์เผยแพร่
3. ควรแปลคัมภีร์อันเนื่องด้วยการเทศน์มหาชาติเป็นภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2514). *ปรัชญาประยุกต์ชุดอินเดีย*. พระนคร: เกษมบรรณกิจ.
- พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร. (2536). *การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขารามหลวงพระบางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- พระมหาสมชาติ นนทอมมิโก. (2549). *ศึกษาคูณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, เชียงใหม่.

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

ประคอง นิมนานเหมินท์. (2526). *มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

พระนคร ปณณวชิโร(ปรัญฤทธิ์). (2557). *วิถีเทศน์ในล้านนา*. เชียงใหม่ : ซีเอ็มมีเดีย.

ธนิต อยู่โพธิ์ แผลและเรียบเรียง. (2529). *นิทานกฤา พระพุทธประวัติตอนต้น ฉบับพระพุทธโฆสเถระ*. กรุงเทพฯ: กอง
ประวัติศาสตร์และวรรณคดี กรมศิลปากร.

มลินทปัญหา ไทย-บาลี.(2550).พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พันธ์ตั้ง.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.(2543). *พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 8*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.(2543).*พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ 9 ภาคที่ 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วกุล มิตรพระพันธ์. (2553). *มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ 1-7: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม*.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

วกุล มิตรพระพันธ์. (2552). *โหราศาสตร์ในมหาชาติไทลื้อ. วารสารอักษรศาสตร์* 38,21-29.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2543). *ทศวรรษมีนพุทธศาสนาเถรวาท*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมหมาย เปรมจิตต์. (2544). *มหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.

สรสวดี อ่องสกุล. (2551). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. (2539). *สุขวิมณะวิหาลวง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต)
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). *พจนานุกรมล้านนาล้านนาฉบับแม่ฟ้าหลวง*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2550). *เวสสันดรชาดกฉบับแม่ฟ้าหลวง*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.

《中国贝叶经全集》编辑委员会编. (2001). 中国贝叶经全集第2卷《维 先
达腊》(上). 云南: 人民出版社.

《中国贝叶经全集》编辑委员会编. (2001). 中国贝叶经全集第2卷《维 先
达腊》(下). 云南: 人民出版社.

ภาษาไทยจีน

ไขว้ปากเวสสันดร. (ภาษาไทยจีน อักษรธรรม). (จ.ศ. 1136). พับสา 1 เล่ม (สมบุรณ์). วัดสวนหลวงช้างแดง เชียงตุง สหภาพ
พม่า.

เวสสันดรชาดกฉบับครูบาแสงหล้า ธรรมสิริ. (ภาษาไทยจีน อักษรธรรม). (มปป.) พับสา 1 เล่ม (สมบุรณ์) วัดสายเมือง อำเภอ
ท่าลี่ จังหวัดเชียงใหม่, สหภาพพม่า,

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7

The 7th STOU National Research Conference

ภาษาไทยลื้อ

วิพากเวสสันตระ. (ภาษาไทยลื้อ อักษรธรรม). (จ.ศ. -1370). พับสา 1 เล่ม (สมบูรณ์). วัดบ้านหนาด บ้านหนาด เมืองลำ สิบสอง
พันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน.

ภาษาไทยวน

ไขวิพากเวสสันตระ. (ภาษาไทยวน อักษรธรรม). (มปป.). ใบลาน 1 ผูก (สมบูรณ์). วัดหัวข่วง เชียงใหม่.

ภาษาลาว

ใบเขียนชีวัดพระธาตุอิงฮัง. 13 ใบ (ภาษาลาว อักษรลาว)(มปป.). จากวัดพระธาตุอิงฮัง แขวงสหวันนะเขต สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว.

สัมภาษณ์

ขนานแก้ว ผู้จารคัมภีร์ชาวไทยลื้อ บ้านสวนมอน เมืองลำ สิบสองพันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน, สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2551.

ปุจารย์ขนานเถร นามพู ปุจารย์ชาวไทยใหญ่ ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2556.

พระคำถีน ภิกษุชาวไทยลื้อ เจ้าอาวาสวัดหลวงราชฐานสุทธาวาส บ้านสวนมอน เมืองลำ สิบสองพันนาสาธารณรัฐประชาชนจีน.

สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551.

พระจุฑพล จิตตสัโร ภิกษุชาวไทยลื้อ วัดบวัก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2553.

พระมหาวรเชษฐ มหาวีโร ภิกษุชาวไทยลื้อ เมืองยอง วัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่, สัมภาษณ์, 26
กันยายน 2554.

พระสิทธิชัย ฐิตโสภโณ พระภิกษุชาวไทยจีน เจ้าอาวาสวัดผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์
29 กันยายน 2555.

สุกัญญา สุจฉายา, ศาสตราจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเพลงพื้นบ้าน สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2554.